

Studii de Scenografie

Elemente din arhitectură transpuse în scenografie

Ivona Anca DELEANU

UNATC „I.L. Caragiu le” București Română
anca.deleanu@unatc.ro

Abstract: *Scenography is a complex art that aims to model the imagination of the public using visual messages transmitted by the association of concrete elements. Architectural documentation through sketches captures this aspect. Details of both their execution and their sense of observation are also very important. The science of detailing helps in both architecture and scenography. Through parallelism with architecture, scenographers develop concepts such as: space and character, space and light etc. Speaking of space as a boundless entity that contains and surrounds all objects, it is defined by what man perceives, full and empty, shadow and light, time travel, having an aesthetic dimension that is perceived historically and stylistically, differently. The scenographer artist aims, by presenting the plastic elements, in a finished form, in the setting, to stimulate the spectator's imagination using all this vocabulary similar to that of an architect.*

Keywords: *scenography, architecture, space, science of detailing, style.*

Aflată la intersecția dintre arte, implicit artele vizuale, scenografia este exprimarea unor concepte de viață moderne, despre decor, spațiu, costum ce răspunde exigențelor estetice la fel ca și arhitectura. Scenografia este o artă complexă ce are ca scop modelarea imaginației publicului folosind mesaje vizuale transmise de asocierea elementelor concrete. Așa cum spune Le Corbusier¹ (1924) arhitectura

este „jocul savant, exact, corect și magnific al volumelor reunite sub lumină; lumina și umbra relevă aceste forme”² (p. 16), scara umană fiind modulul ce unește această artă cu scenografia. Caracterizarea se poate suprapune decorului, sugerând universul spectacologic prin conexiunea artelor vizuale cu limbajul

1 Charles-Édouard Jeanneret-Gris, cunoscut sub pseudonimul de Le Corbusier pe care l-a adoptat (n. 6 oct. 1887 – d. 27 aug. 1965), a fost un arhitect, urbanist, decorator, pictor, sculptor, realizator de mobilier, teoretician și scriitor elvețian, naturalizat

cetățean francez, faimos pentru contribuțiile sale importante la curentele arhitecturale ce astăzi poartă numele de modernism, brutalism sau stilul internațional în arhitectură, alături de Ludwig Mies van der Rohe, Walter Gropius și Theo van Doesburg.

2 „L'architecture est le jeu savant, correct et magnifique des volumes assemblés sous la lumière.”

arhitectural adus în spațiul de joc. Măiestria dispunerii prin evidențiere a volumelor arhitecturale ce se introduc în scenă, a casei privite din fațadă sau din interior, aflate sub influența reflectoarelor este un element prezent prin sugerarea dramatugică. Documentarea arhitecturală prin schițe surprinde acest aspect. Foarte importante sunt și detaliile – atât cele de execuție, cât și simțul de observație al acestora. Știința detalierei ajută atât în arhitectură, cât și în scenografie. Un element minor poate schimba mesajul și intenția acestuia. O bună cunoaștere a elementelor de detaliu ajută și la informația pe care o transmitem unui program digital. Cursurile de proiectare de scenografie sunt utile și material fundamental pentru informațiile transpunerii în programe de desen computerizat. Noțiunile de proiectare au imediată aplicabilitate și la realizarea machetelor de studiu, atât de importante pentru studentul scenograf, cât și pentru lucrul în echipă de mai târziu, cu regizorul.

Scenografia a preluat din arhitectură toate mijloacele specifice identității spațiului, fiind din punct de vedere vizual destinată publicului de teatru. În afara Arhitecturii, Scenografia nu ar putea să se raporteze la spațiul scenic, spațiul scenic nu ar putea să se raporteze la spațiul teatral. Decorul, chiar în forma lui metaforică, are nevoie de noțiunile cu care operează arhitectura. Pentru scenografi este importantă viziunea tridimensională a decorului, realizarea lui din materiale și prin tehnologii constructive utilizate în spațiul concret, dar care au legătură cu convenționalul efemer al decorurilor. Prin paralelism cu arhitectura, scenografii dezvoltă concepte precum: *spațiul și personajul, spațiul și lumina* etc. Vorbind despre spațiu ca o entitate nemărginită care conține și înconjoară toate obiectele, el este definit de ceea ce omul percepe, plin și gol, umbră și lumină, parcurs temporal, având o dimensiune estetică care este percepută istoric și stilistic, diferit.

Artistul scenograf urmărește, prin înfățișarea elementelor plastice, într-o formă finită, în decor, stimularea imaginației spectatorului folosind tot acest vocabular similar cu cel al unui arhitect.

„*Scenografia modernă – scria Dan Nemțeanu – depășind rolul de fond ilustrativ neutru, devine un element de bază în construirea spectacolului. Ea poate deveni un cadru de localizare sau de generalizare, poate fi un fond neutru voit, un mediu violent caracterizant sau, dimpotrivă, în deliberat contrast cu actul scenic, fiecare dintre aceste luări de poziție constituind un element creator și interpretativ.*” (Cazaban, 2011, p. 96)

Definirea spațiului este făcută geometric, prin lungime, lățime și înălțime, unități de localizare, coordonate ale sistemului tridimensional, cu care lucrează atât arhitectul, cât și scenograful. Creatorul de imagini transpune în materialitate conținutul dramatic, identifică stilistic în timp și spațiu redând în limbaj specific conceptul scenografic. Liviu Ciulei a stabilit noua reformă a teatrului o dată cu articolul *Teatralizarea picturii de teatru* din revista *Teatrul*, nr. 2, iunie 1956³, referindu-se la expresivitatea ideii scenografice în detrimentul naturalismului decorului, orientând mișcarea teatrală spre un spațiu semideschis și deschis. O cameră cu pardoseală, tavan și patru pereți este un spațiu închis. Un spațiu a cărui delimitare este parțială, se numește spațiu semideschis. Când închiderea perimetrală lipsește vorbim de spațiu deschis așa cum este un teatru în aer liber.

În arhitectură, dispunerea organizată, spațială, după cerințe funcționale este similară. Rezultatul activității de structurare se desfășoară de la simplu la complex, de la obiect la clădire, ansamblu sau sistem urbanistic, în funcție de gradul de complexitate al funcțiunilor. Spațiile arhitecturale pot transmite: izolare, comunicare, protejare etc., similitudine conceptuală cu actul scenografic.

Evoluția umană a generat o alcătuire complexă de colectivități, care, datorită nevoilor individuale și sociale, au solicitat spații arhitecturale care să satisfacă anumite

3 Revista academică *Concept*, vol. 3/nr.2/2011, <https://www.unatc.ro/cercetare/reviste/concept03.pdf>

cerințe din viața reală urmând un schelet al dispunerilor. Schema funcțională este binevenită în realizarea unui proiect, deoarece aceasta interacționează generând un act artistic cu un caracter conștient. Proiectul și conceptul scenografic au o temă, din care, prin reprezentarea grafică a unui spațiu, rezultă locul unde desfășurăm o activitate plină de evenimente. El este însoțit de o machetă, cu forme și dimensiuni la o scară de măsură, și este precedat de studii de documentare, însoțit de calcule economice și tehnice.

Documentarea asupra epocii din istoria arhitecturii, a stilurilor reprezentate prin obiecte de mobilier sau obiecte funcționale, ajută scenograful în procesul de înțelegere și transmitere a mesajului către spectator. El descifrează teme, motive, simboluri legate de culoare, de arhetipuri și se ajută de mijloace scenice în comunicarea vizuală. Spațiul interior ca decor în scenă este organizat de exemplu din panouri, cu rol delimitativ, conceput pe un schelet, cu un plus de mecanisme, și îmbogățit de lumină cu propriul mesaj. Materialele utilizate în decor, în spațiul efemer al spectacolului, au legătură semantică cu cele convenționale din arhitectură. De aceea, importanța proiectării în creația scenografică este o provocare în care realitatea este văzută, observată ca o operă de artă, iar înțelegerea semnificațiilor culturale, formele și evoluția lor descoperă linia poveștilor ce acționează emoțional asupra spectatorului.

Viața este determinantă în evoluția spațiilor construite din arhitectură. La fel și în actul artistic desfășurat pe scenă, viața este motorul. Din punct de vedere fiziologic, inima este centrul vital emoțional. Ea are cavități ce sunt divizate și făcute să comunice, generând energie creatoare. Inima este prima care se naște și ultima care moare. Extrapolând, viața pornește de la un spațiu compartimentat – inima – unde are loc divinul, emoția, intelectul, afectul, iar în teatru aceasta este *scena*. Din punct de vedere funcțional, camera sau încăperea este unitatea, partea dintr-un spațiu în care se desfășoară un eveniment. Este celula

My Fair Lady de Frederick Loewe, regia Robert Carsen, teatrul Châtelet, ***Lelegante My Fair Lady*** signee Robert Carsen de retour a Paris, 8 decembrie 2013 de Patrick Georges Montaigu, <https://www.resmusica.com/2013/12/08/lelegante-my-fair-lady-signee-robert-carsen-de-retour-a-paris/>, accesat la 04.11.2020

spațiului de locuit sau inima casei. Succesiv și în paralel cu evoluția omului, aceasta se divide și primește semnificații și întrebuințări diferite.

Dacă în arhitectură, dimensionarea tuturor elementelor se raportează la om, în teatru acestea pot fi hiperbolizate sau chiar să devină personaj. Înțelegerea simbolurilor de reprezentare din arhitectură, ajută studentul scenograf în a citi un plan de teatru sau un spațiu neconvențional, în

Panou fațadă exterioară din spectacolul **My Fair Lady**, Théâtre du Châtelet, regizor Robert Carsen, **Lelegante My Fair Lady** signee Robert Carsen de retour a Paris, 8 decembrie 2013 de Patrick Georges Montaigu, <https://www.resmusica.com/2013/12/08/lelegante-my-fair-lady-signee-robert-carsen-de-retour-a-paris/>, accesat la 04.11.2020

care are loc un spectacol. Capacitatea de a lucra într-un spațiu teatral dat este ajutată de aceste simboluri. Marele scenograf, regizor și arhitect Liviu Ciulei consideră arhitectura „ca una din cele mai frumoase meserii masculine. Toate artele sunt legate între ele prin faptul că unitatea lor de măsură este dimensiunea omului, fie cea psihică fie cea fizică – dimensiunea lui individuală și cea socială.”⁴

Spre deosebire de arhitectură unde proiecția se numește *plan*, în scenografie această proiecție cu proprietățile ei se numește *plantație*. Cunoașterea dimensiunilor elementare din limbajul proiectării ajută viitorul scenograf în a dispune cu parcimonie, mesajul trimis spectatorului.

Însemnătatea cunoașterii stilistice este importantă, în ceea ce privește raportarea la evoluția temporală a unui spectacol. De aceea analiza stilurilor arhitecturale în dispunerea lor planimetrică, în plantație, cât și în elevația parietală este necesară.

De la formele brute ale materialului ce ridică un volum construit, până la îmbrăcămintea peretelui în decorații, ca un costum al caselor, voi prezenta succint curente și stiluri de

abordare, în evoluția arhitecturii, subliniind legătura peretelui și calea de acces între spații, cu semnificații diferite.

Mesajul pe care o ușă, un gol sau o fereastră îl transmit este fascinant. Au fost preocupați de vocabularul acestora nu numai arhitecții, cât și artiștii plastici, în decursul timpului. Întinericul care domnește în scenă este imaterialul, iar lumina și concretețea decorului ne vorbesc despre triumful vieții. În funcție de compoziția spațială, golurile participă la tranziția luminii jucându-se cu aceasta, îmbogățind un traseu sau amplificând senzații, anticipând un acces sau îndeplinind o funcție strict de circulație.

La fel ca în arhitectură, limbajul folosit de un scenograf este atât plastic, cât și tehnic. Schițele de studiu, de atmosferă, planșele de execuție a decorurilor sunt similare din punct de vedere al acurateței cu cele ale unui arhitect. O bună înțelegere a spațiului de joc la fel cu cea a partiului de arhitectură, a tehnologiei scenice, ajută scenograful să exprime și să inoveze, să transmită emoțional, să facă o legătură imaginară sau chiar fizică cu spectatorul. Se cunosc mulți arhitecți care au schimbat esențial arta spectacolului. Dimensiunile scenei, atât pe orizontală, cât și vertical, influențează dimensiunea realizării unui decor. Legăturile de acces ale actorilor,

⁴ IGLOO, *Cu gânduri și cu imagini... despre Liviu Ciulei*, 26 octombrie 2011, <https://www.igloo.ro/cu-ganduri-si-cu-imaginidespre-liviu-ciulei-3>, accesat la 07.08. 2018

mutarea, depozitarea și schimbarea în timpul jocului a decorurilor, capacitatea de a se folosi de mecanismele de scenă, trape, turnante, practicabile, chiar și de spațiul din buzunarele scenei, precum și de mecanismele de deasupra spațiului de joc, amplasarea și poziționarea luminilor, efectele speciale, toate sunt elemente notabile care participă la redarea unei plantații de decor.

Spațiul de joc este o exprimare tridimensională în care actorul și scenograful se desfășoară, la fel ca și un arhitect. Scenograful se exprimă și prin elevații ale plantației, „lucrează la proiectul artistic și tehnic de execuție, adică desenează, cotează și notează schițele, după care atelierele teatrului urmează să execute obiectele ce compun scenografia unui spectacol” (Cazaban, 2008, p. 61). Modalitatea de detaliere și execuție a panourilor de scenografie este însoțită și de metoda desfășurărilor prin care, similar arhitecturii de amenajare de interior, se studiază și se transmite spre execuție intenția artistului. Este o modalitate ce ajută atunci când decorul are o dispunere compusă și variată în plantație. Prin această metodă se lucrează la scară de detaliu, la scara 1/1, dacă este nevoie, în anumite zone de interes. Desfășurările ajută la înțelegerea, privind frontal, detaliile și zonele ce pot beneficia de profilaturi sau de culoare ori imagine de orice natură. Paralel cu desfășurările, se dau și informații de execuție, tehnologie și de componență a materialului din care este făcut un panou, indiferent de structura sa, prin secțiuni în punctele de interes. Spațiul poate avea diferite abordări în funcție de indicațiile textului și cele regizorale precum și alte aspecte care sunt prinse în această analiză. De exemplu, cel al dispunerii mobilierului, relația acestuia cu compartimentarea, relația cu dimensiunile panourilor sau incluziunea în acestea. În funcție de locul specificat în text, de epocă și stil, abordările sunt diferite.

Spațiul poate fi redat printr-o sugestie minimalistă sau detaliată până la realism. Proiecțiile sau ecranele, pot substitui pereți sau să fie parte din panouri.

Mesajul pe care abordarea elementelor separatoare îl au este divers și în funcție de relația cu pardoseala, (covorul de scenă) și cu sugestia plafonului se poate transmite prin diferite modalități. Diferențierea între un panou ce semnifică un perete de interior și unul de fațadă este dată de mici detalii ce transmit spectatorului mesajul, care, prin recunoaștere mentală, prin memoria educată, îl ajută să identifice deosebirile dintre ele.

Parte integrantă a spațiului delimitat este și traversarea prin goluri, indiferent de materializarea lor. Dacă vorbim de separare prin pereți-panou aceștia sunt în legătură unul cu altul, articulați în diferite unghiuri sau pot avea porțiuni eludate care să dea senzația de invadare a exteriorului.

Similar, funcționalitatea ușilor este multiplă. Putem vorbi despre: separare, transcedere sau comunicare. Schematic vorbind se păstrează același principiu de clasificare și aceeași modalitate de prindere a ușilor într-un panou cu cea de prindere a lor într-un perete. În scenografie, acestea se pot procura sau se execută. Aici are o mare importanță greutatea și stabilitatea în ancorare, așa încât să nu se simtă o mișcare neplăcută în timpul utilizării lor în timpul spectacolului. Cunoașterea dimensiunilor elementare din limbajul proiectării ajută studentul scenograf în a poziționa corect ușile și ferestrele, în a ști să le folosească ca mecanism (glisante, rotative sau cu deschidere simplă) etc.

Amplasarea golurilor este definitorie, din punct de vedere al apartenenței acestuia, la un perete, respectiv panou. Golurile simbolizează: libertatea, lumina, apartenența la divin, apartenența la natură dând naștere unui confort psihologic sau din contră.

Scenografia este condusă de noțiunea de efemer și, implicit, decorul este ușor de manevrat din punct de vedere al greutății, având un vocabular formal distinct.

Elementele de decorație ce dau informația despre materialitate și epocă sau scară umană sunt prezente în decor prin diferite tehnici de butaforie, care sunt inspirate din arhitectură,

de exemplu – cărămizile, piatra etc. Din punct de vedere constructiv, noțiunile de stabilitate sunt specific asigurate în scenografie și le voi enumera detaliat, atingând latura tehnologiei scenice.

O succintă prezentare a epocilor importante, a relației acestora cu spațiul construit și relațiile dintre simbolul plin-gol, consider necesară a fi cunoscută și transmisă detaliat.

Exemplu de scară decor în scenografie, <https://ro.pinterest.com/stagewiz07/millie-set-ideas/?lp=true>, accesat la 04.11.2020

Fiind un element important al spațiului, cu norme de proiectare bine definite, scările au dimensiuni în funcție de circulația și fluxul de oameni pe care îl preiau. Vor fi prezentate toate indicațiile privind scara – materialitate, categorie (principală sau de evacuare, secundară etc.). În funcție de spațiul în care se desfășoară scările, acestea îmbracă diferite forme și aspecte. În decor, scara are aceeași clasificare ca și în spațiul obișnuit. Scara principală, cea din scenă, și scările secundare.

Atunci când decorul se desfășoară pe înălțime, sugerând mai multe niveluri, apar scările secundare ce deservește accesul actorilor în spatele decorului. Ele au abordări diferite. Consider necesară o bună cunoaștere de către studenții scenografi a condițiilor de proiectare ce vin din arhitectură, pentru un plus de siguranță și de optimizare a spectacolului.

A cincea dimensiune a cutiei scenice o putem denumi ca în arhitectură – *tavanul sau plafonul*. Mai puțin prezent decât covorul de scenă, plafonul este totuși un element sugerat sau chiar subliniat în decor. În arhitectură simbolul acestui element spațial primește decorații importante în funcție de stil.

Șarpanta este scheletul constructiv al diferitelor modalități de acoperișuri din lumea reală. Frumusețea sugestiei dată de șarpante este imaginea care l-a inspirat pe omul de teatru și arhitectul Liviu Ciulei să realizeze decoruri de mare forță sugestivă. Mulți scenografi folosesc metofora șarpantelor și aici intervine arhitectura lemnului cu îmbinările sale.

Tinerii scenografi vor avea siguranță profesională în prezentarea proiectelor tehnice de decor dacă se vor raporta corect la tehnologie, la cele mai noi cerințe tehnice și artistice. Subliniem faptul că organizarea spațiului teatral este un factor de creație arhitecturală, un element activ ce intervine în spectacolul dramatic. Înțelegerea lui pleacă de la o organizare modernă. O mare importanță o are spațiul în care fiecare spectacol se desfășoară, mai ales în cazul „spațiilor găsite”, neconvenționale, care trebuie înțelese de scenograf ținând cont de afirmația lui Peter Brook: *„teatrul nu este decât lumea concentrată...”*. Întâlnim la toți marii scenografi ce caută să se folosească de dispozitivul scenei, reorganizând și generând spații, un mecanism similar gândirii de proiectare din arhitectură. Ei se folosesc și de „*creativitatea arhitecturală... acea activitate intelectuală care are îndatorirea să adauge simplului fapt tehnic pecetea codului și lirismului uman, atât de caracteristice arhitecturii și actelor de cultură. Este rațiunea pentru care arhitectura, prin însăși structura ei, are menirea de a realiza cea mai completă fuziune între*

necesitățile materiale și spirituale, ca și între tehnologie și idee” (Iotzu, 1981, p. 160).

Competențele aplicativ-practice, concepte fundamentale din teoria arhitecturii, formează o bază necesară profesiei de scenograf, generând abilități de proiectare de scenografie cu conținut estetic alăturând prealabila documentare sau selecționare din existent,

ce ajută să se formuleze ideea scenografică. Construcția tridimensională a decorurilor, culoarea, lumina și efectele sunetului îmbogățesc arta scenografică, împreună cu efectele sceno-tehnice, costumele, jocul actorilor și ideile regizorale îmbinate într-o succesiune secvențială, concurând la montarea unui spectacol.

Referințe bibliografice:

1. CAZABAN, Ion (2008) *Dan Jitianu și bucuria comunicării*, Fundația Culturală „Camil Petrescu”, Revista *Teatrul azi* (supliment), Editura București
2. CAZABAN, Ion (2011) *Dan Nemțeanu și viziunea sa scenografică*, Fundația Culturală „Camil Petrescu”, Revista *Teatrul azi* (supliment), Editura București, preluat din revista *Arta plastică*, nr 9/1967 (*Probleme ale scenografiei contemporane*)
3. IOTZU, Alexandru (1981) *Teatrul – act de creație arhitecturală*, Ed. Tehnică, București
4. LE CORBUSIER (1924) *Vers une architecture*, Les Éditions G. Crést Cie, Paris
5. CENEAN, Ștefania (2007) *Evoluția scenografiei sec. XIX-XX*, UNATC PRESS, București
6. CENEAN, Ștefania (2007) *Scenografia – artă de sinteză*, UNATC PRESS, București
7. HANNAH, Dorita (2018) *Event-Space: Theatre Architecture and the Historical Avant-Garde*, Taylor & Francis Ltd. Routledge, Londra

Referințe online :

1. CIULEI, Liviu (1956) *Teatralizarea picturii de teatru*, Revista academică *Concept*, vol. 3/ nr.2/2011, p.91, <https://www.unatc.ro/cercetare/reviste/concept03.pdf>
2. Igloo, *Cu gânduri și cu imagini... despre Liviu Ciulei*, 26 octombrie 2011, <https://www.igloo.ro/cu-ganduri-si-cu-imaginidespre-liviu-ciulei-3>, accesat la 07.08. 2018

Anca Ivona Deleanu este arhitect și profesor asociat al Departamentului de Scenografie din cadrul Facultății de Teatru a UNATC „I.L. Caragiale” București. A absolvit Facultatea de Arhitectură din cadrul Universității de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu”, București. Din anul 2012 activează în cadrul Departamentului de Scenografie unde a predat noțiuni de proiectare, mobilier și geometrie descriptivă. Titlul cercetării sale doctorale, în plină desfășurare, este „Elemente din arhitectură transpuse în scenografie».

Anca Ivona Deleanu is an architect and associate professor at UNATC's Stage Design Department. She graduated "Ion Mincu" University of Architecture and Urbanism, Bucharest. Since 2012 she has been working in the Department of Scenography from UNATC „I.L. Caragiale” where she has taught Notions of Design, Furniture and Descriptive Geometry. The title of her ongoing doctoral research is „Elements of Architecture Transposed into Scenography”.